

ПРО ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ У СФЕРІ АДМІНІСТРУВАННЯ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ

Досліджено низку наукових підходів до визначення змісту понять, які застосовуються при характеристиці управлінських відносин, що існують в судовій системі, а саме розкривається значення «судового управління», «організаційного керівництва судами», «організаційного забезпечення діяльності судів». Проаналізовано їх правову природу та запропоновані власні погляди стосовно їх значення та застосування.

Ключові слова: судове управління, організаційне керівництво судами, організаційне забезпечення діяльності судів, адміністрування в судовій системі.

Судова система України являє собою досить складне і розгалужене формування. Це зумовлює необхідність аналізу судової системи на рівні її підсистем, а саме з виокремленням такої її складової, що забезпечує функціонування судової системи. Адже вирішальну роль для належної роботи будь-якої системи відіграє не тільки вдосконалення законодавства, прагнення до високих правових стандартів, але й її матеріальні джерела та ефективне управління ними. Тому питання належного функціонування судової системи слід розглядати не лише з позиції її правової регламентації організації й функціонування, а й через аналіз управлінських процесів, що протікають у ній і мають не менше значення [6, с. 117]. Тобто йдеться про відносини працівників судової системи, функціональне призначення яких полягає у здійсненні адміністративних повноважень у судовій системі.

Питання, присвячені теоретичним та практичним проблемам здійснення адміністративних повноважень у судовій системі України, досліджувались у наукових працях таких вчених, як В. Д. Бринцев, Л. М. Москвич, С. Ю. Обрусна, Д. М. Притика, А. А. Стрижак, О. В. Федькович, С. Г. Штогун та інших науковців та практиків. Разом із тим проблеми адміністрування в

судовій системі не були досліджені повною мірою. При цьому позиції авторів щодо визначення понять, що застосовуються у сфері адміністрування в судовій системі, у багатьох випадках є протилежними та застосовуються не однаково. Це стосується як самої діяльності осіб, що займають адміністративні посади в судовій системі, так і формування понятійно-категоріального апарату в цій сфері. Тому метою даної публікації є вивчення й узагальнення існуючих понять та визначень у сфері адміністрування в судовій системі, дослідження їх природи та надання авторського погляду стосовно цієї проблематики.

У наукових джерелах адміністрування в судовій системі визначалось по-різному. У різні періоди розвитку суспільства наукового обґрунтування та нормативного закріплення набули поняття «судове управління», «організаційне керівництво судами», «організаційне забезпечення діяльності судів». Термін «судове управління» вперше вжито в ст.8 Основ законодавства СРСР і союзних республік про судоустрій від 29 жовтня 1924 р. Він широко використовувався в радянському законодавстві до першої половини 50-х рр. Потім його було замінено на «організаційне керівництво судами», а наприкінці 80-х рр. на «організаційне забезпечення діяльності судів». Однак, незважаючи на те, що ці терміни виникли у різні часи та за своєю природою мали змінювати один одного, вони й сьогодні продовжують використовуватися в юридичній літературі. Більш того, існує низка різних підходів щодо тлумачення кожного з цих визначень. Тому вважаємо за необхідне з'ясувати зміст цих понять, розкрити їх значення з метою однакового використання та закріплення їх на законодавчому рівні, що сприятиме розумінню сутності, принципів, форм, способів здійснення адміністративної діяльності в судовій системі.

На нашу думку, для повного розкриття зазначених дефініцій слід спочатку визначитись з тим, що взагалі являє собою таке явище як управління.

Управління є складним й універсальним суспільним феноменом. Розвиток суспільства, окремих його сфер неможливий без встановлення і реалізації певного набору законів, правил, норм, алгоритму його поведінки в цілому і його складових зокрема. Різноманітність підходів до визначення цього

поняття зумовлена багатоаспектністю і складністю даного унікального явища, якому складно дати однозначне визначення [5, с. 24].

В етимологічному розумінні термін «управляти» означає: «1) спрямовувати діяльність, роботу кого-небудь, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось, керувати; 2) користуватися кермом та іншими регулювальними пристроями, спрямовувати рух, хід, роботу чого-небудь (спрямовувати хід, перебіг якогось процесу, впливати на розвиток, стан чого-небудь» [3, с. 1511].

Щодо визначення поняття “управління” в юридичних джерелах, то слід зазначити, що різні автори вкладають у нього різний зміст. Так, одні науковці визначають управління як комплекс необхідних заходів впливу на групу, суспільство або окремі ланки з метою їх впорядкування, збереження якісної специфіки, вдосконалення та розвитку [2, с. 11], інші надають більш широке визначення управлінню як одній з різноманітних форм (способів) зв’язку, що поєднують в єдине ціле суспільство і середовище, в якому воно існує. Сприяючи корисним впливам, здійснюючи опір шкідливим, залишаючи без уваги впливи, що не мають для системи істотного значення, управління виконує важливу функцію з підтримки і зміцнення її цілісності. Використовуючи механізм управління, суспільство реагує на зміни, що відбуваються в навколишньому середовищі, здійснює необхідні перетворення. Сутність і зміст таких перетворень полягають у тому, щоб підтримати якісну визначеність даної суспільної системи, не обмежуючись простим пристосуванням до середовища, а освоюючи його шляхом пізнання і використання об’єктивних законів [11, с. 160].

Іншими словами, процес управління є ніщо інше, як упорядкування системи. На сучасному етапі дослідження складних динамічних систем і процесів управлінської діяльності найбільш загальне поняття управління вироблено кібернетикою. Однак не можна забувати, що поняття управління в таких науках, як біологія, соціологія, техніка формулювалося ще задовго до виникнення кібернетики. Але неоціненне значення останньої полягає в тому, що вона розкрила загальні риси, притаманні управлінським процесам у всіх

відомих сферах, галузях управління. В узагальненому вигляді управління може бути визначене як впорядкування системи, тобто приведення її у відповідність з об'єктивною закономірністю, що діє в даному середовищі, причому сама система складається з двох підсистем: тієї, що управляє (суб'єкт управління), і тієї, що зазнає впливу (об'єкт управління) [1, с. 25-26]. Суб'єкт управління здійснює управлінські функції, спрямовуючи свій вплив на об'єкт. Хоча суб'єкт управління виступає як активний елемент щодо об'єкта, але можливість, зміст і межі його активності “задаються” і визначаються об'єктом, що, на думку В. Г. Афанасьєва, лише відтворюються в суб'єкті [1, с. 158]. Отже, специфіка управління нерозривно пов'язана з об'єктом управління і зумовлена його особливостями.

Крім «управління» часто вживається термін «адміністрування». На думку більшості дослідників, ці поняття можна визначити як тотожні, оскільки термін «адміністрування» у перекладі з латинського «administratio» означає «управління». Однак, на нашу думку, слід погодитись з Н. І. Глазуною, яка, досліджуючи проблеми державного управління, розмежовує такі поняття, як «державне управління» і «державне адміністрування». З її точки зору, історично державне управління виникло перш за все як загальне політичне керівництво і регулювання (у формі ідеологічного впливу і контролю). Державне адміністрування – це власне практична діяльність державних органів, технологічний процес підготовки, прийняття і виконання управлінських рішень у сукупності методів і засобів, за допомогою яких вирішуються завдання держави і її структур різного рівня, здійснюється прямиий, систематичний і цілеспрямований вплив органів управління на підвідомчі їм органи та об'єкти на основі адміністративної відповідальності за виконання рішень. Отже, державне адміністрування – це широка сфера практичної діяльності державних органів, установ, посадових осіб і особливий вид занять на державній службі, особливе мистецтво професіоналів-управлінців, що набувається за допомогою практики, знань і таланту [4, с. 10]. Таким чином, можна стверджувати, що управління та адміністрування не є тотожними поняттями. Управління – це

упорядкування системи, а адміністрування – керування конкретними, окремими елементами цієї системи, це власне практична діяльність, технологічний процес підготовки, прийняття і виконання управлінських рішень.

У науковій літературі проблематики управлінських відносин у судовій системі можна зустріти таке визначення як «організаційне забезпечення судів». Ця дефініція передбачена і в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р., однак є різні погляди науковців стосовно цього поняття. Так, А. А. Стрижак визначає організаційне забезпечення судів як реалізацію дій щодо задоволення потреб судової системи, надання їй достатніх матеріальних засобів здійснення функцій з відправлення повного і незалежного правосуддя в державі, та стверджує, що організаційне забезпечення судів є складовою судового управління [12, с. 29]. Цю точку зору підтримує і С. Ю. Обрусна, вказуючи, що поняття «судове управління» включає як діяльність з організаційного керівництва судами, так і організаційне забезпечення судів. Воно більш широко охоплює всі напрямки управлінської діяльності в судовій сфері й варте законодавчого закріплення [9, с. 18]. На нашу думку, не можна відносити організаційне забезпечення судів до управлінської діяльності. З цією точкою зору не погоджується і Л. М. Москвич, вказуючи, що згідно з Конституцією України фінансування судової системи здійснює держава. Конституційна норма є гарантією, тобто повинна додержуватись незалежно від бажань органів державного управління. Джерелом конституційних норм є воля народу і держава повинна її виконувати. Держава не повинна використовувати свій обов'язок щодо фінансування судової системи як важіль впливу (або управління) судовою системою [7, с. 274].

Найчастіше для визначення адміністрування в судовій системі науковцями використовується поняття «судове управління». Так, А. А. Стрижак вважає, що категорія «судове управління» застосовується в юридичній науці для характеристики діяльності державного управління в галузі правосуддя, має комплексний характер і включає на сучасному етапі розвитку судової системи України як діяльність з організаційного керівництва судами,

так і організаційне забезпечення судів, а також здійснення відповідних установчих (кадрових) щодо судової влади функцій Верховною Радою та Президентом України [12, с. 29]. У своїх дослідженнях він ототожнює поняття «судове управління» з поняттям «державне управління судовою системою», яке визначається як діяльність адміністративно-розпорядчого характеру уповноважених державних органів і посадових осіб з організаційного забезпечення і керівництва судами, спрямування їх роботи, що здійснюється на виконання Конституції і законів України за неухильного дотримання принципу незалежності суддів, їх підзвітності й підкорення тільки закону [12, с. 22]. Такої позиції дотримується і С. Ю. Обрусна, додаючи лише, що судове управління – це різновид соціального управління, що поєднує в собі ознаки державного управління і самоуправління [10, с. 46]. Д. М. Притика зазначає, що судове управління – це така діяльність, що не поширюється на сферу правосуддя, здійснюваного судом. На його думку, предметом судового управління (адміністрування) є: питання організації судових органів, відбір суддів і народних засідателів; управління кадрами судових органів; перевірка організації роботи судових органів; вивчення та узагальнення судової практики; організація роботи з ведення судової статистики [11, с. 174].

З позиції морфології прикметник «судове» виражає якісну ознаку управління, тобто вказує на те, що саме суд є суб'єктом управління, який, як визначає Л. М. Москвич, відповідно до свого статусу є публічною установою, що забезпечує правопорядок та законність у державі. Саме суд, розв'язуючи правові конфлікти, отримав можливість впливати на зміст та характер суспільно-політичних відносин, формуючи тим самим правову культуру членів суспільства. Розв'язуючи правові конфлікти, суд застосовує загальну правову норму до конкретної ситуації, сам формує загальнообов'язкові правила вирішення конкретної ситуації [8, с. 242-243]. На нашу думку, застосовуючи норми права, суд здійснює не тільки функцію соціального контролю, як зазначає Л. М. Москвич, а й більшою мірою функцію судового управління, забезпечуючи необхідний ступінь одноманітної поведінки громадян відповідно

до правових приписів. Оскільки, як було зазначено вище, суд має можливість впливати на зміст та характер суспільно-політичних відносин, змінювати їх, тобто здійснювати вплив, що є головним в управлінні. Управління має місце лише тоді, коли певний суб'єкт на щось впливає, щось змінює, перетворює, переводить з одного стану в інший, чомусь надає новий напрямок руху або розвитку [5, с. 24].

Отже, вважаємо, що використовувати термін «судове управління» для визначення управлінських процесів, які протікають у судовій системі, не є коректним. На наш погляд, судове управління – це цілеспрямоване впорядкування суспільних відносин, яке здійснюється судом шляхом застосування впливу на зміст та характер відносин між окремими суб'єктами, дії яких не відповідають встановленим правовим нормам, що діють у цьому суспільстві, з метою захисту законних прав і свобод громадян, законних інтересів юридичних осіб, суспільства та держави, а також забезпечення однакового застосування і дотримання норм права всіма членами суспільства та оптимізації функціонування суспільства в цілому.

У наукових джерелах зустрічається також термін «організаційне управління судами». Деякі автори стверджують, що він рівнозначний «судовому управлінню» [13, с. 3-4], інші зауважують, що організаційне управління судами є складовою частиною судового управління [12, с. 29; 9, с. 18]. На нашу думку, з урахуванням діючого законодавства, дане поняття на сьогодні не є актуальним. А. А. Стрижак вказує, що «організаційне керівництво судами» означає таку діяльність керівника (голови) певного судового органу, яка передбачає підготовку умов, спрямування роботи суддів як носіїв судової влади щодо своєчасного, повного і всебічного розгляду кожної справи, що знаходиться на розгляді у відповідному судовому органі й не передбачає надання їм вказівок за суттю порушених спірних питань і порядку застосування норм матеріального і процесуального права [12, с. 28]. Це поняття було актуальним до прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. Воно було введено в юридичну практику у зв'язку з передачею

функції управління судовими органами від органів юстиції до Верховного та обласних судів. Термін «організаційне керівництво судами» впродовж певного часу продовжував вживатися й після відновлення повноважень Міністерства юстиції СРСР та його органів на місцях на позначення їх виконавчо-розпорядчої діяльності [9, с. 17]. У період дії Закону України «Про судоустрій» від 07.07.2002 р. організаційне керівництво діяльністю суду було передбачено в нормативно регламентованих повноваженнях голови суду. Однак на сьогодні законодавство прямо не передбачає такої функції голови суду, а виділяти її в теорії теж немає підстав.

Тому вважаємо, що природу управлінських процесів, що протікають у суді, більш точно передає поняття «адміністрування в судовій системі», якій можна надати визначення як цілеспрямована діяльність осіб певного судового органу, що передбачає керування конкретним, окремим елементом судової системи (судом). Тобто це власне практична діяльність осіб, що займають адміністративні посади в судовій системі, яка полягає в технологічному процесі підготовки, прийняття і виконання управлінських рішень, спрямованих на забезпечення належного функціонування суду з метою забезпечення ефективного здійснення правосуддя.

Звісно, такий підхід до розуміння управлінських відносин у судовій системі не є вичерпним. Вказані поняття потребують подальшого дослідження та наукового обґрунтування з перспективою їх подальшого однакового застосування в законодавстві та наукових джерелах.

Список літератури:

1. *Афанасьев В. Г.* Научное управление обществом. (Опыт системного исследования) / В. Г. Афанасьев. – Изд. 2-е, доп. – М. : Политиздат, 1973. – 390 с.
2. *Бандурка О. М.* Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення / О. М. Бандурка. – Х. : Основа, 1996. – 398 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. *Глазунова Н. И.* Государственное управление : учебник для вузов / Н. И. Глазунова. – М. : Муниципальный мир, 2004. – 456 с.
5. *Мельник А. Ф.* Державне управління: підручник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна. – К. : Знання, 2009. – 582 с.

6. *Москвич Л. М.* Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : монографія / Л. М. Москвич. – Х. : ФІНН, 2011. – 384 с.
7. *Москвич Л. М.* Проблеми підвищення ефективності судової системи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Л. М. Москвич. – Х., 2011. – 485 с.
8. *Москвич Л. М.* Суд як складний політико-правовий феномен / Л. М. Москвич // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. – Х. : Право / Нац. акад. прав. наук України, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, Ін-т вивчення проблем злочинності Нац. акад. прав. наук України, 2010. – Вип. 20. – С. 237–247.
9. *Обрусна С. Ю.* Адміністративно-правові засади судової реформи в Україні: теорія, історія, сучасність: монографія / С. Ю. Обрусна. – Х. : ХНУВС, 2010. – 303 с.
10. *Обрусна С. Ю.* Поняття судового управління: проблеми дефініції / С. Ю. Обрусна // Право і безпека : науковий журнал. – 2010. – № 2 (34). – С. 42–46.
11. *Притика Д. М.* Правові засади організації і діяльності господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення / Д. М. Притика. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – 328 с.
12. *Стрижак А. А.* Судове управління в Україні: теоретичні основи і правове регулювання : монографія / А. А. Стрижак. – Ужгород : Патент, 2004. – 120 с.
13. *Стумбина Э. Я.* Судебное управление : учебное пособие / Э. Я. Стумбина. – Рига : РИО ЛГУ им. П. Стучки, 1973. – 30 с.

***Дудченко А. Ю.* О понятийном аппарате в сфере администрирования в судебной системе.**

Исследован ряд научных подходов к определению содержания понятий, которые применяются при характеристике управленческих отношений, существующих в судебной системе, а именно раскрывается значение «судебного управления», «организационного руководства судами», «организационного обеспечения деятельности судов». Проанализирована их правовая природа и предложены собственные взгляды относительно их значения и применения.

Ключевые слова: судебное управление, организационное руководство судами, организационное обеспечение деятельности судов, администрирование в судебной системе.

***Dudchenko A.* About conceptual apparatus in the field of administration in the court system.**

The different going near determination of concepts that are used in administrative relations into the court system is researched, the sense of concepts «judicial management», «organizational management by the courts», «organizational provision of the court activity» are considered in the article. The legal essences of the investigated concepts are analyzed and author's opinion about its meaning and application is reported.

Key words: judicial management, organizational management by the courts, organizational provision of the court activity, administration in the court system.